

De Orgelvriend

Uit de inhoud

In memoriam Jan Welmers

Begin maart overleed de organist, docent en componist Jan Welmers. Theo Visser (oud-leerling), Jetty Podt (oud-leerling en Welmers' opvolger in Nijmegen) en Bert Matter (vriend en collega) beschrijven de invloed die Welmers op hen persoonlijk en op de orgelwereld in breder verband heeft gehad.

6

250 jaar Robustelly- orgel Helmond

Het fameuze Robustelly-orgel in Helmond bestaat dit jaar een kwart millennium. Ter gelegenheid van dit heuglijke feit worden diverse activiteiten georganiseerd. Jan van de Laar en Wim van der Ros geven een toelichting op de

festiviteiten plus een korte historische schets van het instrument.

14

Muziekbijlage

Beiaardier, pianist en organist Boudewijn Zwart leverde een bijdrage aan een tamelijk Nederlandse traditie: het psalmenkoraalboek. Als voorproefje treft u in dit nummer zijn bewerking van de hemelvaartpsalm 110. De bespreking van het koraalboek vindt u op pagina 35.

Pieter Manders

19

Zeventig jaar Abdijconcerten Berne

In 1952 begon een aantal enthousiaste orgelliefhebbers met het organiseren van concerten in de Norbertijnenabdij in Heeswijk-Dinther. Wiltse Rodenburg ging er op bezoek en sprak met Peter Damen, die al bijna een halve eeuw deel uitmaakt van de organisatie.

24

Een nieuw orgel in een oude kas (2)

Afgelopen oktober werd in de Westerkerk te Enkhuizen het eerste deel van het nieuwe Verschuieren-orgel in de oude Duyschot-kas aan het publiek gepresenteerd.

In het vorige nummer beschreef Jos van der Kooy zijn ervaringen met een vergelijkbare gebeurtenis:

de reconstructie van het orgel in de Westerkerk te Amsterdam. Deze keer gaat hij in op de achtergronden en uitgangspunten van het Enkhuizer project.

28

EN VERDER ...

Uit de orgelwereld	2
In memoriam Pieter Baak	5
Trouwens	18
Voorjaarsexcursie 'Een grensgeval'	26
Cd's	32
Bladmuziek	34
Wegwijzers	38

Het juninummer verschijnt op 27 mei a.s.

IN ONZE VOLGENDE NUMMERS ONDER MEER:

- Arie J. Keijzer 90 jaar
- Het Mense Ruiters-orgel in de Koningskerk te Amsterdam
- Werkbespreking Opus 135a van Max Reger

FOTOVERANTWOORDING OMSLAG

Het jarige Robustelly-orgel in Helmond (zie verder pagina 14).

© Wim van der Ros

In memoriam Jan Welmers

“Waar woorden tekort schieten, begint de muzikale compositie”¹

De ontsteltenis was groot toen op 7 maart bekend werd dat Jan Welmers de nacht ervoor was overleden. Slechts enkele intimi wisten dat hij een gevreesde, slopende, terminale ziekte onder de leden had. De man die altijd zo'n robuuste en vitale verschijning was, was er opeens niet meer...

Oudzuidlaren.nl

De Gereformeerde kerk te Zuidlaren, omstreeks 1960. Jan Welmers volgde hier zijn vader op als organist na diens plotselinge overlijden in 1958.

Jan Welmers werd op 6 juli 1937 in het Drentse Zuidlaren geboren, in een muzikaal nest. Zijn vader gaf orgel- en pianolessen, was organist en had – zoals in een overlijdensbericht valt te lezen – “verscheidene zangnummers” gecomponeerd. Moeder Welmers had een Gehreldiploma en gaf muziekles op de kweekschool. Dat Jan in de voetsporen van zijn ouders zou treden, lag voor de hand maar hele dagen lesgeven, zoals hij zijn vader zag doen, schrok hem af. Bovendien was noten leren niets voor hem, hij improviseerde liever. Maar daar zou je geen brood mee kunnen verdienen, dus werd hij tuinder. Muziek bleef echter trekken zodat hij orgelles nam bij de kerkmusicus Evert Westra. Die was, evenals de Groningse koördirigent Johan van der Meer, goed op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen in de muziek waardoor Jan kennismakte met ‘de moderneren’ zoals David, Distler en Reda. Jan was daar zo door gepakt dat hij er niet van kon slapen; zijn fascinatie voor het ontdekken van nieuwe

klanken was daarmee geboren evenals het begin van een levenslang avontuur op zoek naar een nieuwe klanktaal.

CONSERVATORIUMSTUDIE

Na militaire dienst werden de zaken serieus aangepakt: Jan werd orgelleerling van Wim van Beek aan het Gronings Stedelijk Conservatorium waar de praktijk- en theorievakken snel werden doorlopen. Na het eindexamen volgde hij zijn vader op als organist in kerken in Zuidlaren en ook in Groningen. Aan het Conservatorium in Groningen maakte hij kennis met de avant-garde in de lessen eigentijdse muziek van pianiste Chaia Gerstein die met de muziekgroep Horseguard avant-gardeconcerten en workshops gaf vanuit een improvisatorisch perspectief onder het enigszins flowerpowerachtige motto ‘gezamenlijk spelen zonder-afspraken-vooraf’. Deze gaven een belangrijke richtinggevende impuls aan de ontwikkeling van Jan Welmers als musicus.

¹ Uitspraak van Jan Welmers in een interview (1973).

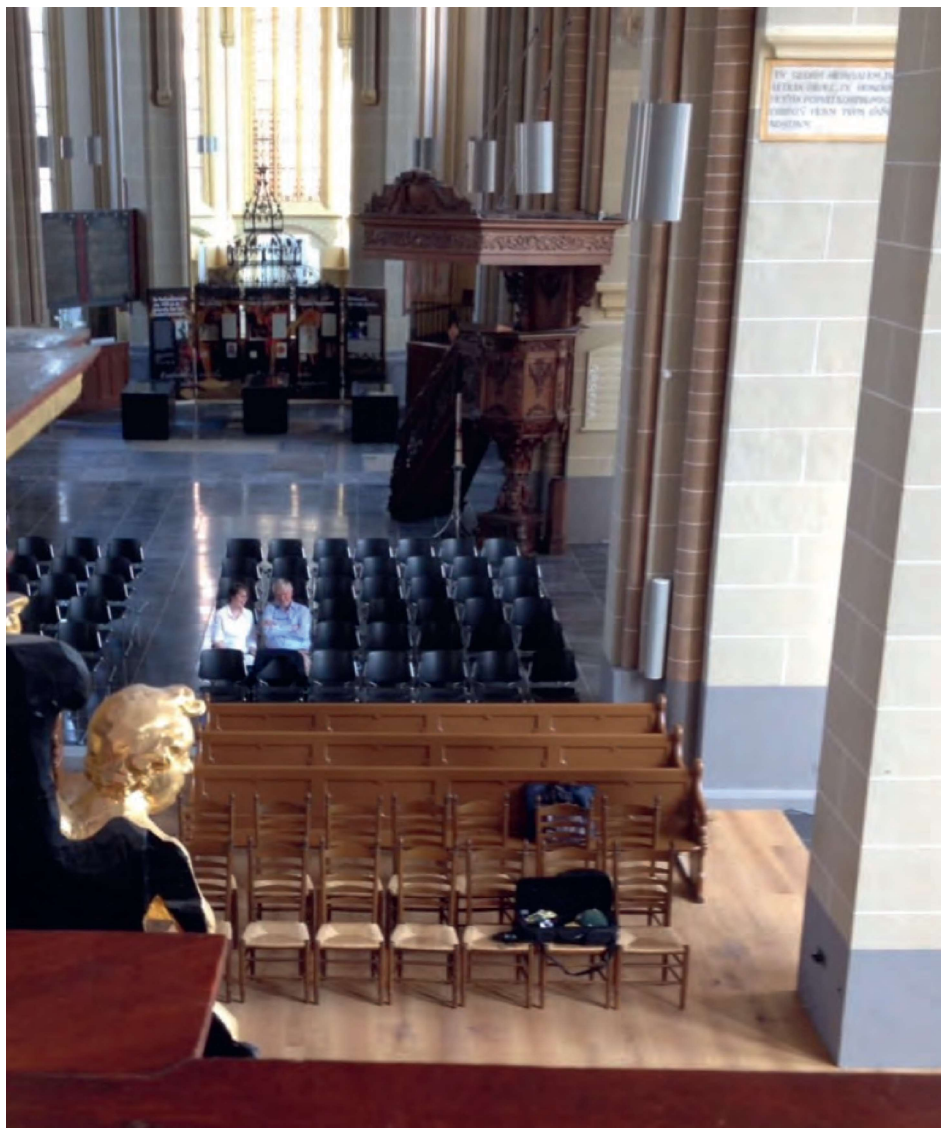
TEKST: THEO VISSER

Jan Welmers als orgeldocent

Joost van Beek

Jan Welmers was verbonden aan het Utrechts Conservatorium, aanvankelijk als docent theorie, en later als hoofdvakdocent orgel. Tussen 1973 en 1990 leidde hij tientallen studenten op. Vanaf 1990 tot aan 1998 begeleidde hij niet langer het volledige studietraject, maar konden orgelstudenten wel bij hem les krijgen in het laatromantische en twintigste-eeuwse repertoire. In 1998 nam hij afscheid van het conservatorium. Hij bleef daarna wel beschikbaar voor organisten, die zijn composities wilden uitvoeren.

Onderonsje tussen Jetty Podt en Jan Welmers, voorafgaand aan de uitvoering van *Licht en Donker VI* op 6 juni 2018 in de Walburgkerk te Zutphen.

Jan had een groot verantwoordelijkheidsgevoel voor de uitvoering van zijn composities, en was zeer bereidwillig om je daarbij te helpen. Vaak was hij aanwezig als zijn werk werd uitgevoerd, niet voor zijn eigen eer, maar vooral uit waardering voor en ter ondersteuning van de uitvoerende musici. De laatste jaren, tot aan de pandemie, fietste hij nog regelmatig van Bunnik naar Utrecht, naar de Gertrudiskathe-

draal, om daar nog een paar mensen te “helpen”, zoals hij dat uitdrukte. “Helpen” betekende dan zowel lesgeven als vaak ook diepgaande gesprekken voeren over het leven.

GEZAMENLIJKE EUFORIE

Ik kwam in 1987 aan op het Utrechts Conservatorium, voor de studie Uitvoerend Musicus (master), na mijn DM-orgelstudie (bachelor) in Arnhem.

TEKST: JETTY PODT

Robustelly-orgel in Helmond 250 jaar jong

In Helmond wordt dit jaar feest gevierd want het orgel van de Sint-Lambertuskerk daar is jarig. Het instrument werd 250 jaar geleden gebouwd voor de abdijs van Averbode (B) door Guillaume Robustelly én bovendien kwam het orgel precies 200 jaar geleden, in 1822, naar Helmond. Eigenlijk dubbel feest dus.

Het Robustelly-orgel geniet een grote faam in binnen- en buitenland vanwege het bijzondere karakter: de vele originele registers van Robustelly maken het mogelijk om het brede palet van Franse klassieke muziek heel authentiek te doen klinken. Bovendien geven de wijzigingen die orgelmaker Smits in 1862 doorvoerde het orgel een nog grotere bandbreedte voor literatuur en improvisatie. Zie voor een korte geschiedenis verderop in dit artikel.

Nog steeds heeft het orgel een stevige functie binnen de liturgie van de Sint-Lambertuskerk; daarnaast is het bij het grote publiek bekend geworden door de jaarlijkse concertseries en de laatste twaalf jaren ook door de marktbespeelingen op zaterdagen. Niet te vergeten zijn de vele radio-opnames die door Nederlandse Omroepen van het instrument in de loop der jaren werden gemaakt, evenals de talrijke opnames op geluidsdrager (zowel op lp als op cd). Waar men in Helmond terecht trots op is, is dat het orgel een fraaie ranking heeft op de lijst van mooiste Neder-

landse orgels. En inderdaad, de uniciteit van dit prachtige orgel wordt daarmee onderstreept. Parochie en stad koesteren dit mooie instrument

TEKST: JAN VAN DE LAAR
EN WIM VAN DER ROS
FOTOGRAFIE:
WIM VAN DER ROS

Zeventig jaar Abdijconcerten in Heeswijk-Dinther

Al zeventig jaar biedt de Abdi van Berne in Heeswijk-Dinther programma's van hoog niveau met concerten op de eerste zondag van de maand, van mei tot en met december met uitzondering van augustus. Op de zondag vóór Kerstmis wordt de concertserie afgesloten met het Berne Kerstconcert. Ter gelegenheid van dit jubileum sprak Wiltse Rodenburg met Peter Damen, voorzitter van de Stichting Berne Abdijconcerten.

De Abdi Heeswijk-Dinther werd in 1546 opnieuw opgetrokken.

TEKST: WIJTSE RODENBURG
FOTOGRAFIE (TENZIJ ANDERS
VERMELD): WIM VAN DER ROS

Het interview met Peter Damen o.praem. vindt plaats in een met serene stilte gevulde vergaderkamer van de Berne Norbertijnenabdi in Heeswijk-Dinther. Alleen het rustgevende tikken van een grote staande klok doorbreekt de stilte. Ter voorbereiding op het gesprek heeft Damen, lid van de Norbertijner Orde, naast de klaarstaande koffie een stapeltje ordners neergelegd: het archief van de Orgelkring Berne Abdijconcerten. Stammend van ver voor de introductie van personal computers zijn er lijsten van alle orgelconcerten geordend op componist, op de namen van de duizenden uitgevoerde werken en op de concerterende organisten, waaronder veel grote namen uit binnen- en buitenland: Marie-Claire Alain, Hans Klotz, Guy Bovet, Leo van Doeselaar, Albert de Klerk, Dorthy de Rooij, Jan Jongepier, Jan Raas en ga zo maar door. Ook een map met affiches en programma's kijken we samen door. Damen start met hoe de kring in 1952 werd gesticht door Clemens van den Berg, ook Norbertijn, samen met Jan van Oorschot als penningmeester die dat tot aan zijn dood heeft gedaan. Ook secretaris Rien de Visser, een dorpsgenoot, heeft in de beginperiode een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de orgelkring. In 1964 vroeg Clemens van den Berg aan zijn jonge medebroeder Peter Damen om met hem de concerten te organiseren. Die kon niet weigeren en vertelt daarom nu met enthousiasme wat hij in die tijd daarna allemaal meemaakte, zoals de succesvolle excursies. "Rond 1990 hebben we vanuit de Abdi driemaal per jaar mooie bustochten naar Oost-Brabant waarbij onder de noemer 'Drie sterren aan het firmament' telkens drie befaamde orgeltjes werden bezocht, zoals Macharen, Teeffelen en Ravenstein. Een organist die ook bij ons concerten gaf, zoals Jan Jongepier of Guy Bovet, ging dan altijd mee. Dat was tien jaar lang een groot succes."

CONCERTSERIE

"De opzet is in grote lijnen al die jaren dezelfde gebleven. Vanaf 1970 zijn in de

Wiltse Rodenburg

Peter Damen toont het concertarchief.

concertserie twee concerten voor orgel en kamerorkest opgenomen, en werd er een kerstconcert toegevoegd met een gerenommeerd kamerkoor of ensemble. Na het wegvallen van de landelijke en provinciale subsidies in de jaren '90 vond er nog één concert met kamerorkest plaats en het genoemde kerstconcert. Nu ook de gemeentelijke subsidie is weggefallen wordt gekozen voor wat kleinere bezettingen. Voorop staat dat het sterke internationale karakter bewaard blijft. Belangrijke kenmerken zijn nu:

- het presenteren van organisten en solisten van internationale betekenis en uit eigen land;
- aandacht voor jong, veelbelovend talent;
- het presenteren van instrumentale en vocale ensembles;
- aandacht voor breed repertoire, diverse stijlen en interpretaties;
- stimuleren van het componeren en uitvoeren van nieuw werk;
- een vast schema van de concerten op zondagen en het kerstconcert;
- een onafhankelijke organisatie bestaande uit norbertijnen en niet-norbertijnen."

'Een grensgeval' Nederland – België

De twee jaar geleden door corona uitgestelde voorjaarsexcursie van de Brabantse Orgelfederatie krijgt op zaterdag 21 mei een herkansing. De reis leidt vanuit het Nederlandse Bergeijk naar het Belgische Peer, Neerpelt en eindigt in de Achelse Kluis op de grens van Brabant en België. Zoals gebruikelijk is er ook nu weer de samenwerking tussen de Brabantse Orgelfederatie, het maandblad *De Orgelvriend* en de KVOK (de Koninklijke Vereniging van Organisten en Kerkmusici). De organisten Ad van Sleuwen, Bart Wuilmus en Joost Vermeiren werken mee aan de excursie.

In het meinumnummer 2020 van *De Orgelvriend* kondigden we het uitstel van de excursie aan, maar beschreven we wel de vier kerken en de vijf orgels. Daarom in dit nummer – met verwijzing naar die eerdere publicatie die u nu ook kunt vinden als download op onze website – meer over het programma en een korte samenvatting van het eerdere artikel.

TEKST EN FOTOGRAFIE:
WIM VAN DER ROS

Het programma luidt:

- 9.30 uur **Bergeijk, Hofkerk**
Hof 16, 5571 CC Bergeijk
Welkom met koffie in de kerk
10.00 u aanvang in de kerk
Bespeling door **Ad van Sleuwen**
- 11.30 uur **Peer, Sint-Trudokerk**
Kerkstraat 1, 3990 Peer
Bespeling door **Joost Vermeiren**
- 12.15 uur Lunch op eigen gelegenheid
- 14.00 uur **Neerpelt, Sint-Niklaaskerk**
Pastorijstraat 1, 3910 Neerpelt
Bespeling door **Bart Wuilmus**
- 15.15 uur **Achelse Kluis**
Ontvangst met koffie,
15.30 u aanvang
De Kluis, 3930 Achel
Slotconcert door **Bart Wuilmus**

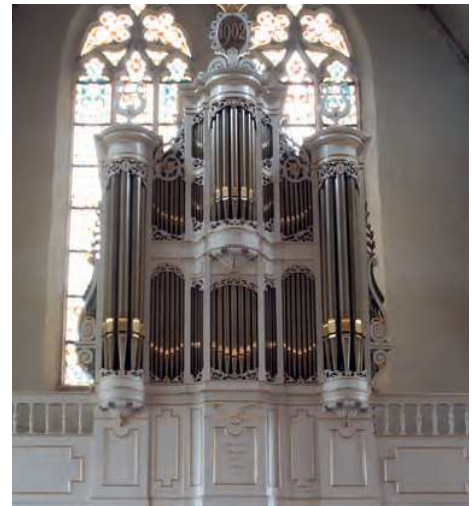
Deelname en opgave

Deelname kost € 25, te voldoen bij aanvang van de excursie. De deelnemers ontvangen een uitgebreid programmaboekje, inclusief een recent opgenomen cd van de excursieorgels. Aanmelden uiterlijk dinsdag 17 mei per mail via excursie@brabantorgel.nl.

BERGEIJK

Vanaf 9.30 uur bent u als deelnemer welkom in de Hofkerk in Bergeijk (goed te bereiken via de A67 afslag Eersel). Onder advies van Jos Laus (namens de KKOR) werd hier het voormalige Maarschalkerweerd-orgel uit de Hervormde Kerk van Geervliet geplaatst en in 2001 in gebruik genomen. Het voormalig eenklaviers balustrade-orgel werd door Slooff Orgelbouw van een nieuw binnenwerk voorzien waarbij ook ander Maarschalkerweerd-pijpwerk werd gebruikt. Het tweede manuaal werd uitgevoerd als bovenwerk en werd geplaatst in een

crescendokast met horizontale jaloezieën. Het pedaal kreeg een plaats in een aparte kas achter het orgel. Het Maarschalkerweerd-orgel te Maasland (1898) werd als uitgangspunt genomen voor de factuur van windladen, klaviatuur en registratuur. Ten aanzien van de klank is voor wat betreft het hoofdwerk duidelijk het Hollandse karakter herkenbaar, terwijl het positief een meer Frans timbre bezit.

PEER

Vanaf circa 11.30 uur zijn we welkom in het ruim 25 km zuidelijker in België gelegen Peer. Daar bouwde (de toen 30-jarige!) Arnold Clerinx in 1846 in de Sint-Trudokerk een nieuw orgel met 21 stemmen. Clerinx had het orgelmakersvak geleerd bij P.F. Van Dinter. Na de bouw van een nieuw (veel hoger) oksaal in 1897 moest het orgel achter de gotische boog worden geplaatst en werd het rugpositief (als 'achterwerk') achter de hoofwerkkas geplaatst. De recente restauratie en reconstructie van het orgel werd uitgevoerd door Manufacture d'orgues Thomas uit Ster-Francorchamps, waarbij Michel Lemmens en Alain Arnols als orgeldeskundigen betrokken waren. Doelstelling was het reconstrueren van

Een nieuw orgel in een oude kas (2)

In het vorige nummer beschreef Jos van der Kooy zijn ervaringen met de reconstructie van het Duyschot-orgel in de Westerkerk te Amsterdam, naar aanleiding van de bouw van het nieuwe orgel dat momenteel verrijst in de Westerkerk te Enkhuizen. Ditmaal beschrijft hij de uitgangspunten van het Enkhuizer project en deelt hij zijn eerste persoonlijke indrukken.

De Westerkerk in Enkhuizen heeft een lange orgel-geschiedenis. Het aan Niehoff toegeschreven orgel dateert uit 1549. De kas is waarschijnlijk van de hand van Adriaen Schalcken die later met zoon Jan vele jaren voor Niehoff werkte.

Het orgel is ruim bemeten en schitterend uitgevoerd, Enkhuizen stond immers op het toppunt van zijn rijkdom. Voor het eind van de zestiende eeuw zou die gaan tanen omdat het opkomende Amsterdam de Zuiderzeesteden de wind uit de zeilen nam.

Het orgel werd gebouwd voor de rooms-katholieke eredienst. In 1572 koos Enkhuizen de zijde van Willem van Oranje in het conflict met de landsheer Philips II, de koning van Spanje. De stad werd daarmee protestant. Orgel-begeleiding van het psalmgezing werd steeds meer de gewoonte.

Het Niehoff-orgel dat mogelijk toe was aan groot onderhoud, voldeed qua klank niet voor de begeleiding van de samenzang. Hoewel Enkhuizen niet meer zo puissant rijk was, was er nog geld genoeg voor een nieuw orgel van

Website Westerkerk

Organist Dick van Wilgenburg aan de Steenkuyll-speeltafel, omstreeks 1935.

een gerenommeerd orgelbouwer. In de jaren 1679-1683 bouwden vader Roelof Barentsz. en zoon Johannes Duyschot een nieuw orgel met 23 registers in de bestaande kas. In 1896 kreeg Daniël Gerard Steenkuyll opdracht een nieuw orgel in de bestaande kas te bouwen. Zoals ik reeds in het vorige nummer schreef, heeft ook het Enkhuizer orgel te lijden gehad onder de drastische ingrepen van Steenkuyll. Zo ontdeed hij het Rugwerk van zijn muzikale functie, en plaatste daarin een

TEKST: JOS VAN DER KOOY

